

УДК 378.013.77:33848-051

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ**

Старова Ю.В.,

практичний психолог, викладач психології, гуманітарно-педагогічний
коледж Мукачівського державного університету, м. Мукачево, Україна

У статті визначено поняття психологічного супроводу підготовки до управлінської діяльності менеджерів. Надані основні методичні рекомендації для суб'єктів навчально-виховного процесу в університеті, які сприятимуть цілеспрямованій підготовці до управлінської діяльності менеджерів. Формування методичних рекомендацій передбачало застосування певного психолого-педагогічного комплексу, який полягає у їх спрямованості на всі структурні компоненти (мотиваційний, особистісний, когнітивний, професійний) професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу з врахуванням особливостей психологічного супроводу на кожному етапі навчально-виховного процесу.

Ключові слова: психологічний супровід, управлінська діяльність, мотивація, особистісна сфера, професійне самовизначення, технології психологічного супроводу, професійна соціалізація.

Постановка проблеми. Актуальність психологічного супроводу професійної підготовки зумовлена новими соціальними вимогами, розвитком освіти та загальноосвітніми тенденціями. Туристична освіта зазнає постійних змін відповідно до запиту та тенденцій розвитку людства. Психологічний супровід професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу під час навчально-виховного процесу є надзвичайно важливою його складовою, оскільки зростає значення професійно-психологічного потенціалу і професійної мобільності фахівців. Його необхідність в останні роки активно обговорюється практиками, вченими, представниками Міністерства освіти і науки України у психологічних публікаціях (Л. Карамушки, М. Корольчука, В. Корольчук, І. Корнієнко, Л. Березовської) та публічних виступах на конференціях різного рівня (А. Мазаракі, Т. Щербан, Р. Боровецького), адже завдання, які стоять перед системою нинішньої освіти, неможливо вирішити без кваліфікованого психологічного забезпечення.

Психологічний супровід являє собою цілісний процес вивчення, формування, розвитку і корекції професійного становлення особистості з урахуванням своєрідності й психологічних особливостей кожної стадії, а також права нести відповідальність за своє професійне життя (Е. Зеєр) [4, с. 152]. Так, одним із головних завдань психологічного супроводу майбутніх спеціалістів туристичної сфери є забезпечення умов для формування соціально-професійної адаптації, особистісного професійного розвитку; формування готовності до професійної діяльності, розвиток професійних компетенцій. Іншими словами під час професійного становлення відбувається повноцінна реалізація професійного потенціалу особистості менеджера, тому надання методичних рекомендацій щодо психологічного

супроводу професійної підготовки є ключовою основою для формування професійно сформованого фахівця туристичної сфери [3, 4, 5].

Процес професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу є одним з найактуальніших проблем створення ефективної системи управління в цій сфері. В сьогоденні умовах професійна підготовка обумовлена складністю навчального процесу. У сучасному інформаційному суспільстві на студентів ВНЗ направлене велике інформаційне навантаження, оскільки кількість годин відведених на вивчення того чи іншого предмету обмежена. Дослідження проблеми розроблення методичних рекомендацій щодо психологічного супроводу професійної підготовки менеджерів туристичного бізнесу вимагає розгляду цього питання з урахуванням тенденцій інформаційного суспільства, виявлення психолого-педагогічних умов ефективності означеного процесу розробки спеціальної методики формування їх за структурними компонентами (мотиваційним, когнітивним, особистісним, професійним) професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз опрацьованих наукових джерел засвідчує, що вивченням проблеми психологічного супроводу менеджерів займалися А. Іванова, Т. Афанасьєва, О. Нургатіна, Ю. Слюсарєв, І. Дубровіна, А. Маркова; окремі аспекти висвітлені у дослідженнях Е. Зеєр, О. Євдокимової, А. Асмолової, Н. Ничкало, В. Федорченко, В. Малиновського, Т. Афанасьєвої, В. Беспалька, Р. Овчарової, М. Корольчука, В. Корольчук, А. Мазаракі, С. Максименка, О. Кокуна. Разом з тим слід констатувати, що дослідження зазначеної проблеми потребують подальшого вивчення і розвитку, про що наголошується у роботах Л. Карамушки, О. Вербицького, І. Носаченко, О. Винславської, Н. Коломінського, Н. Карабушкіна [1, 2, 4, 5].

Мета статті: розгляд методичних рекомендацій щодо забезпечення ефективного психологічного супроводу під час процесу професійної підготовки до управлінської діяльності майбутніх менеджерів туристичного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами теоретико-експериментального дослідження розроблено методичні рекомендації психологу, викладачам, студентам ВНЗ, які спрямовані на покращення та оптимізацію професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу. Отримані кількісні результати та їх якісна інтерпретація дозволили нам окреслити загальну картину структурних компонентів професійної підготовки менеджерів та виявити їх особливості.

Заходи оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів до їх професійної діяльності, можна розділити на загальні й індивідуальні. Загальні методичні рекомендації щодо психологічного супроводу професійної підготовки менеджерів сприятимуть підвищенню професійної готовності всіх студентів загалом. Індивідуальні ж – сприятимуть підвищенню професійної підготовки окремо взятого студента у якого будуть наявні негативні показники за всіма, або за одним із структурних компонентів (мотиваційним, когнітивним, особистісним,

професійним) професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу [3, 4].

Відповідно до цього, на нашу думку, найбільш логічними й ефективними методичними рекомендаціями для суб'єктів навчально-виховного процесу на етапі професійної підготовки будуть:

1. перегляд змісту професійної підготовки менеджерів туристичного бізнесу. Для оптимізації змісту навчального матеріалу важливе значення мають: відбір та оптимальна побудова змісту навчального матеріалу, чітке виокремлення мети навчання, професійна спрямованість навчальних предметів і реалізація комплексних міжпредметних зв'язків, урахування вимог сучасного туристичного попиту, зв'язок з практикою, доцільна технологія навчання. Навчальні плани та програми повинні чітко відображати специфіку теоретичної і практичної підготовки туристичної спеціальності, передбачати глибоку базову підготовку, а також забезпечувати наступність, систематичність та безперервність процесу навчання, створювати умови для якісного засвоєння менеджерами всього навчального матеріалу [2,3,5];
2. забезпечення активної позиції студентів у процесі підготовки до професійної діяльності. Процес формування професійних якостей повинен бути активним з боку суб'єкта [4];
3. використовувати індивідуальний підхід і забезпечувати продуктивне педагогічне спілкування. Потрібно намагатися, щоб майбутні менеджери мали можливість розкрити та виявити свої здібності, свій потенціал [2];
4. допомогти майбутньому менеджеру туристичного бізнесу під час процесу професійної підготовки оволодіти в повній мірі наукою управління (розвивати економічне, професійне, інформативне, логічне, креативне мислення);
5. використовувати пошукові (евристичні) методи навчання для формування та розвитку вмінь і навичок конкретної продуктивної діяльності у нетипових, непередбачуваних ситуаціях. Найбільш поширеними є такі продуктивні методи, як «Мозковий штурм», «Дискусія», «Ділова гра». Ці методи є засобом актуалізації, застосування та закріплення знань і засобом розвитку практичного мислення. Цей ефект досягається через взаємодію учасників в заданій конкретній ситуації. З допомогою цих методів надають можливість формувати у майбутніх менеджерів цілісне уявлення про їх професійну діяльність та її динаміку [2, 4, 5];
6. необхідно під час професійної підготовки сформувати світоглядну концепцію спеціаліста туристичного бізнесу;
7. сприяти повноцінному особистістному й інтелектуальному розвитку студентів на кожному етапі їх становлення, створення умов для формування мотивації до самовиховання і саморозвитку;
8. створити такі психолого-педагогічні умови, які б сприяли повноцінній реалізації особистісного, індивідуального і фізичного потенціалу студента на основі моніторингу психічного розвитку;
9. потрібно підвищувати професійну мотивацію майбутнього менеджера туристичного бізнесу завдяки використанню творчих, неординарних, оригінальних, креативних навчально-пізнавальних завдань;

10. під час професійної підготовки потрібно враховувати специфіку функціональних процесів психіки (пізнавальних і інтелектуальних процесів) студентів;

11. формувати індивідуальні способи, стратегії, прийоми, методи самоосвіти, які сприятимуть професійному становленню і особистісному зростанню майбутнього менеджера;

12. сприяти активному засвоєнню студентами нових знань в області навчальної і професійної діяльності, побудові життєвої стратегії, оптимізації професійного і особистісного зростання [4, с. 152];

13. моделювати професійно й особистісно-значущого контексту навчальної діяльності;

14. потрібно спрямовувати майбутніх менеджерів на моделі педагогічної взаємодії, в результаті чого підвищується автономія навчально-виховного процесу під час професійної підготовки;

15. вдосконалювати методичну складову професіоналізму викладача, що полягає в тому, щоб відібрати потрібний зміст, застосувати оптимальні методи та засоби навчання відповідно до програми і поставлених педагогічних завдань. Підвищення кваліфікації викладачів, їх педагогічної майстерності – запорука покращання навчального процесу. Важливе значення має підготовка викладача до проведення всіх видів навчальних занять, опрацювання ним відповідного матеріалу, літератури, ведення записів, продумування порядку викладу матеріалу, використання наочних посібників. Кожний викладач може використовувати різну методiku навчальних занять залежно від свого досвіду та методичних концепцій. Важливо, щоб вона активізувала навчально-пізнавальну діяльність майбутніх менеджерів, сприяла формуванню їх навичок і вмінь, поглибленню знань;

16. з метою формування позитивних змін в професійній підготовці викладачі в своїй роботі повинні використовувати: методи емоційного стимулювання студентів (створення ситуації емоційно-моральних переживань, внаслідок чого розвивається емпатія, почуття гордості, впевненості, захищеності тощо), пошукові й репродуктивні методи, пізнавальні ігри, «круглі столи», індуктивні й дедуктивні методи, словесні й логічні методи, навчальні дискусії, наочні й практичні методи, методи самостійної навчальної роботи, проблемно-пошукові методи, створення ситуацій успіху, аналіз життєвих ситуацій тощо.

17. вдосконалювати комунікативний компонент професіоналізму викладачів. Викладач повинен уміти спілкуватися, знаходити підхід до студентів, установлювати з ними доцільні з педагогічної точки зору взаємини, мати педагогічний такт. Викладач повинен створити таку духовну, інтелектуальну та емоційну обстановку під час спілкування, щоб панувала атмосфера довіри, добра, людяності, взаєморозуміння і психологічної взаємопідтримки. Для цього викладач повинен: налаштовувати себе на позитивне в людях, бути толерантним; поважати гідність студентів, довіряти їм; допомагати у формуванні та визначенні особистісних навчальних і виховних цілей; бути для них джерелом багатого життєвого досвіду; розвивати у себе вміння відчувати емоційний настрій студентів, об'єктивно його оцінювати; бути активним учасником групової

взаємодії; добре знати самого себе та постійно працювати над своїм самовдосконаленням [2];

18. скоректувати, сформувати і розвинути установки щодо успішного професійного життя і спілкування.

Формування методичних рекомендацій передбачає застосування певного психолого-педагогічного комплексу, який полягає у їх спрямованості на всі структурні компоненти професійної підготовки майбутніх менеджерів туристичного бізнесу з врахуванням особливостей психологічного супроводу на кожному з етапів навчально-виховного процесу. Методика комплексного формування структурних компонентів професійної підготовки під час психологічного супроводу включає в себе ряд технологій професійного розвитку, які потрібно використовувати в залежності від етапу підготовки студента, а саме:

Технологія формування навчально-мотиваційної сфери (мотиваційний компонент професійної підготовки). Суть технології полягає в тому, що потрібно стимулювати морально-психологічну сторону навчальної діяльності (запустити «внутрішній двигун» учбової мотивації студента), тих мотиваційних аспектів професійної діяльності внаслідок розвитку яких відбуватиметься пошук відповідей на вирішення проблемних питань навчально-виховного процесу. Підвищення учбової мотивації студента – спільна задача, як викладачів, так і самих студентів. В ідеалі в процесі професійної підготовки під час всього навчального процесу вони мають діяти спільно і злагоджено.

В залежності від курсу навчання психологічний супровід професійної підготовки повинен бути спрямований на такі аспекти розвитку мотивації (О. Нургатіна, В. Щадриков, Л. Карамушка) [3, 5]:

1-й курс – підвищення низького рівня розвитку навчально-пізнавальних мотивів; формування «прийняття» студентами професії менеджерів туристичного бізнесу; розвиток мотивів, які спрямовані на оволодіння професійними знаннями; підвищення мотивації до особистісного пізнання майбутніх менеджерів;

2-й курс – перетворення пасивної навчальної мотивації на активну навчальну діяльність; формування цілісних стратегій поведінки в результаті поетапного підвищення професійної мотивації; підвищення низької мотивованості до трудової діяльності, в результаті чого студент знаходить «свій предмет професійної діяльності»;

3-й курс – активне формування професійної мотивації; допомогу студентам у вирішенні протиріч в мотивах продовження навчання і вибору подальшої спеціалізації; підвищення навчально-пізнавальної мотивації;

4-й курс – підвищення значення пізнавальних мотивів і мотивів успіху; покращення мотиваційної активності до реалізації себе в професійній діяльності;

5-й, 6-й курс – розвиток психологічної і професійної готовності до «виходу в світ професійної діяльності», забезпечення готовності до реалізації професійного потенціалу в туристичній сфері.

Технологія особистісного розвитку (особистісний компонент професійної підготовки) полягає в формуванні особистісних характеристик, які забезпечують успішність й ефективність здійснення менеджером

туристичного бізнесу власної професійної діяльності. Психологічний супровід професійної підготовки повинен бути спрямований на:

1-й курс – покращення рівня адаптованості, вироблення вміння швидкого пристосування до нових умов навчання, формування дисциплінованості й заохочення ініціативи;

2-й курс – формування уважного ставлення до навчально-професійних обов'язків, стимулювання бажання студентів використовувати творчий підхід у вирішенні проблемних завдань;

3-й курс – розвиток самостійності, енергійності, здатності до самоаналізу, панорамності мислення;

4-й курс – розвиток почуття емпатії, комунікативних здібностей, почуття відповідальності, тактовності; формування професійної аутокомпетентності;

5-й, 6-й курс – те, щоб студенти навчилися визначати і формувати в себе пізнання результатів, класів, перетворень поведінки по відношенню до об'єкта професійної діяльності.

Технологія інтелектуального розвитку особистості (когнітивний компонент професійної підготовки) полягає в осмисленості та узагальненості досвіду при взаємодії з різними управлінськими системами, визначає розуміння сутності професійної управлінської діяльності та їх вимог до особистості.

Психологічний супровід професійної підготовки повинен бути спрямований на:

1-й курс – формування вміння як теоретичного осмислення матеріалу так і практичного його застосування під час вирішення проблемних ситуацій; розвиток прийомів розсуду;

2-й курс – сприяння всебічному розгляду і аналізу можливих альтернатив, шляхів, способів розв'язання управлінської проблеми, вмінню розв'язувати проблему з аналізом та аргументацією основних чинників, які зумовили саме такий вибір; розвиток нестандартного підходу до вже відомих проблемних ситуацій;

3-й курс – заохочення інтелектуальної ініціативи, творчої активності, вміння виходити за межі рівня повсякденних уявлень;

4-й курс – формування вміння «перебирати» різні варіанти майбутнього професійного зростання та становлення;

5-й, 6-й курс – формування готовності обирати власний шлях вирішення проблеми.

Технологія розвитку професійно-управлінського самовизначення менеджерів туристичного бізнесу. Суть технології полягає в можливості виходу менеджера на рівень особистісної регуляції та самодетермінації професійної поведінки [2, 3]. Це шлях становлення суб'єкта управлінської діяльності, здатного до особистісного ініціативного способу існування у просторі обраної професії, що визначається здібностями діяти вільно, самостійно та відповідально визначати своє місце у професії. Під час застосування цієї технології формується особистісна позиція майбутнього менеджера стосовно управлінської діяльності в сфері туристичного бізнесу [3].

Професійно-управлінське самовизначення під час процесу професійної підготовки має певну динаміку, тому психологічний супровід потрібно спрямовувати на (О. Нургатіна, В. Щадриков, Л. Карамушка) [1, 3, 5]:

1-й курс – формування студентської ідентичності, активне професійне самовизначення; розвиток пізнавальних, соціальних мотивів; досягнення успіху;

2-й курс – постановці професійних життєвих задач і перспектив; розвиток усвідомлення вимог нової «професійно-управлінської» ролі;

3-й курс – розширення усвідомлення студентами себе, як представника професії «менеджера туристичного бізнесу»; інтенсивне формування соціальної самосвідомості, впевненості в «менеджерських» здібностях і можливостях;

4-й курс – формування індивідуального стилю професійної діяльності, соціальної позиції «професіонала туристичного бізнесу», активної професійної адаптації; вироблення вмінь приймати управлінські рішення.

5-й, 6-й курс – розвиток вмінь використовувати у своїй діяльності різноманітних варіантів професійно-управлінського самовизначення, працевлаштування і побудови професійної кар'єри (самокорекція професійного «Я»); вироблення індивідуального стилю професійної діяльності.

Висновки. Вище перераховані рекомендації сприятимуть цілеспрямованій професійній підготовці до управління діяльністю майбутніх менеджерів туристичного бізнесу. У процесі дослідження визначено та обґрунтовано критерії ефективності психологічного супроводу професійної підготовки з використанням майбутніми менеджерами технологій, які характеризують рівень їх мотивації до неперервного учіння (мотиваційний компонент), рівень одержаних професійно спрямованих знань, умінь та навичок (когнітивний компонент), рівень сформованості особистісних характеристик (особистісний компонент), рівень сформованих комунікативних, творчих і аналітичних умінь, організаторських здібностей щодо виконання професійної діяльності (професійний компонент).

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва Т. О. Психологічний супровід професійного розвитку майбутнього психолога у вищому навчальному закладі : автор. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук : спец. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія» / Т. О. Афанасьєва. – Запоріжжя : Класичний приватний університет , 2011. – 20 с.
2. Иванова А. А. Психологическое сопровождение профессионального становления личности [Электронный ресурс]. – Тверь, 2011. Режим доступа : http://otherreferats.allbest.ru/psychology/00133926_0.html
3. Нургатина О. Н. Психолого-педагогическое сопровождение подготовки менеджера в вузе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Ольга Николаевна Нургатина. – Казань, 2009. – 20 с.
4. Технологія роботи організаційних психологів : навч.посібн. для студентів вищ. навч. заклад. та слухачів ін-тів післядипломної освіти / За наук.ред. Л. М. Карамушки. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.

REFERENCES:

1. Afanasieva, T.O. (2011) Psykholohichniy suprovid profesiinoho rozvytku maibutnoho psykholoha u vyshchomu navchalnomu zakladi [Psychological support of professional development of future psychologist in higher educational institutions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporozhye: Classical Private University [in Ukrainian].
2. Ivanova, A.A. (2011) Psihologicheskoe soprovozhdenie professionalnogo stanovleniya lichnosti [Psychological support of professional formation of a personality]. Retrieved from http://otherreferats.allbest.ru/psychology/00133926_0.html [in Russian].
3. Karamushka, L.M. (2005) Tekhnolohiia roboty orhanizatsiinykh psykholohiv [Technology of work of organizational psychologists]. Kiev: «INCOS» [in Ukrainian].
4. Kokyn, O.M. (2012) Psiholohiia profesinoho stanovlennia suchsnoho fakhivtsia [Psychology of professional development of modern specialist]. Kiev: «Information and Analytical Agency» [in Ukrainian].
5. Nurhatyna, O.N. (2009) Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie podgotovki menedzhera v vuze [Psychological and pedagogical support of manager education in university]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kazan [in Russian].

Старова Ю. В. Методические рекомендации по психологическому сопровождению профессиональной подготовки менеджеров туристического бизнеса. В статье определено понятие психологического сопровождения подготовки к управленческой деятельности менеджеров. Предоставлены основные методические рекомендации для субъектов учебно-воспитательного процесса в университете, которые будут способствовать целенаправленной подготовке к управленческой деятельности менеджеров. Формирование методических рекомендаций предусматривало применение определенного психолого-педагогического комплекса, который состоит из их направленности на все структурные компоненты профессиональной подготовки будущих менеджеров туристического бизнеса с учетом особенностей психологического сопровождения на каждом этапе учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, управленческая деятельность, мотивация, личностная сфера, профессиональное самоопределение, технологии психологического сопровождения, профессиональная социализация.

Starova Yu. V. Methodological recommendations for psychological support of tourism business manager training. The article defines such notion as «psychological support for tourism business managers» and provides basic methodological recommendations for the subjects of educational process in university which will promote target training of managers' administrative activities. Development of guidelines included usage of a certain psychological and educational complex that focused on all structural components of professional training: motivational, personal, cognitive and professional. Training of future business managers is performed with taking into account of psychological support features at each stage of the educational process.

In the course of the study, there were identified and grounded the criteria of effectiveness of psychological support at future manager's training with the use of psychological and pedagogical technologies. They characterize their motivation for

continuous learning (the motivational component), obtained professional knowledge and skills (the cognitive component), development of personal characteristics (the personal component), formed communicative, creative and analytical skills, organizational skills for their professional activities (the professional component). Our attention is focused on the components of the algorithm for future manager training according to the academic program. The presented guidelines and recommendations will provide opportunities for future managers to create the conditions for social mobility and to react adequately on changes in society.

Keywords: *psychological assistance, management skills, motivation, personal sphere, professional self-determination, technologies of psychological support, professional socialization.*

УДК 159.942

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Терещук А.Д.,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії загальної та етнічної психології, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

Стаття розкриває психологічні особливості афективної поведінки дітей із затримкою психічного розвитку та причини й наслідки виникнення афективних проявів поведінки. Розроблена схема спостережень за поведінкою дитини, що визначає своєрідність структури афективної сфери, яка може істотно впливати на особливості свідомості та поведінки. Представлено рівневий підхід в дослідженні афективної регуляції поведінки та вплив емоційно-вольової незрілості на розвиток пізнавальної діяльності. Окреслено нові підходи діагностики й корекції порушень афективного розвитку дітей. Розроблено оригінальні та ефективні способи допомоги дітям в їх соціалізації та психічному розвитку.

Ключові слова: *емоційні розлади, афективна поведінка, афективні прояви, рівні афективної поведінки, затримка психічного розвитку.*

Постановка проблеми. Психологи та педагоги досить часто зіштовхуються з такими особливостями емоційної сфери дітей як підвищена емоційна лабільність, легка перенасиченість, поверховість переживань, особлива безпосередність, властива дітям більш молодшого віку, переважання ігрових мотивів. Педагогів часто турбують страхи у дітей, боязкість, знижений настрій, емоційні прояви при виконанні навчальних завдань, підвищена чутливість до зауважень. У інших, навпаки, – труднощі виникають через ейфорію настрою, підвищену афективну збудженість, агресивність в поєднанні з імпульсивністю та нездатністю до вольових зусиль. Ці особливості емоційно-вольової сфери, як відомо, входять до структури дефекту при оцінюванні шкільної незрілості дітей із затримкою психічного розвитку, оскільки вони можуть ускладнювати процес адаптації дитини до школи.